

Марія КОТЛЯР

Н ЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ЯК В ЖЛИВИЙ ЕТ П ОЦІНКИ ФІН НСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Визначено природу та сутність ліквідності, обґрунтовано необхідність проведення аналізу ліквідності на підприємствах, наведена характеристика основних коефіцієнтів ліквідності із зазначенням нормативних значень, розглянуто переваги та недоліки застосування системи показників ліквідності на підприємствах.

Фінансова стійкість підприємства формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності і є головним компонентом загальної стійкості підприємства. Особливого значення при цьому *набуває своєчасна та об'єктивна оцінка ліквідності підприємства*, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями підвищення фінансової стійкості своєї компанії.

За останні роки питання аналізу ліквідності підприємства *знайшли своє відображення* у роботах західних вчених - Кизима Н. А., Лю Ли, Хелферта Е., Де Ковни Ш., Такки К., Роуза П. С., Уайтинга Д. П., російських дослідників – Астахова В. П., Черкасова В. Е., Ширінської Е. Б.

В наукових колах України дослідження цієї проблеми найшли своє місце в роботах Крейніної М. Н., Лапішко М. Л., Поддєрьогіна А. М., а також в ділових періодичних виданнях: Бізнес, Компаньон, Галицькі контракти.

Мета роботи – визначення природи та сутності ліквідності, обґрунтування необхідності проведення такого аналізу на підприємствах, характеристика основних коефіцієнтів ліквідності із зазначенням нормативних значень, а також розгляд переваг та недоліків застосування системи показників ліквідності на підприємствах.

Предметом розгляду даної статті є сутність аналізу ліквідності як важливого етапу оцінки фінансового стану підприємства. Основними завданнями такого аналізу виступають – оцінка господарської ситуації; виявлення факторів і причин досягнутого стану; підготовка і обґрунтування майбутніх рішень; викриття і мобілізація резервів підвищення ліквідності.

Ліквідність означає здатність активу до швидкого перетворення в грошові кошти, а ступінь ліквідності визначається тривалістю часового періоду, протягом якого ця трансформація може бути здійснена. Чим коротший період, тим вища ліквідність даного виду активів. Ліквідність є одним із аспектів платоспроможності, пов'язаної з перетворенням наявних засобів в таку форму, яка дозволяє виконати свої зобов'язання [1, 88].

Таким чином, ліквідність можна розглядати: а) як час, необхідний для продажу активу; б) як суму, одержану від продажу активу.

Важливо, що ці аспекти тісно пов'язані між собою, оскільки часто можна продати актив дуже швидко за короткий час, але із значною знижкою в ціні. Відмітимо також, що суттєвою ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами.

Чим більше це перевищення, тим сприятливіший фінансовий стан підприємства. Водночас варто уникати ситуації збереження залишків коштів та інших резервів високоліквідних активів на довгий термін поза виробничим процесом, бо це призводить до зниження рентабельності виробництва. Про погіршення можливостей ліквідності компанії свідчить збільшення іммобілізації власних активів, що виявляється в появі неліквідів, простроченої дебіторської заборгованості, векселів одержаних прострочених тощо [2, 69–74].

Залежно від ступеня ліквідності, всі активи підприємства поділяються на наступні групи:

A1 – найбільш ліквідні активи – грошові кошти підприємства в касі та на розрахунковому рахунку;

A2 – активи, що швидко реалізуються, для перетворення яких у наявні кошти потрібний визначений час. У цю групу включаються короткострокові фінансові вкладення, дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію та надані послуги, платежі по яких очікуються протягом дванадцяти місяців після звітної дати. Ліквідність цих активів різна і залежить від суб'єктивних та об'єктивних факторів: кваліфікації фінансових робітників, відносин з платниками, їх платоспроможності, умов надання кредитів покупцям, наявності вексельного обігу;

A3 – активи, що повільно реалізуються. До них відносять матеріально-виробничі запаси, затрати у незавершеному виробництві, готову продукцію, товари, оскільки іноді вони вимагають попередньої обробки, перш ніж їх можна буде продати і перетворити в готівкові гроші;

A4 – активи, що важко реалізуються – статті розділу I активу балансу “Основні засоби та інші позаоборотні активи”.

Пасиви балансу об'єднуються за ступенем строковості їх оплати:

P1 – найбільш строкові зобов'язання, до яких відносять кредиторську заборгованість;

P2 – короткострокові пасиви – короткострокові кредити та позики;

P3 – довгострокові пасиви – довгострокові кредити та позики;

P4 – постійні пасиви – джерела власних та прирівнених до них коштів.

Для порівняння ступеня ліквідності різних господарських одиниць розроблено коефіцієнти ліквідності. Залежно від того, які види оборотних активів беруться до уваги, ліквідність оцінюється за різними коефіцієнтами. Загальна ж ідея лишається незмінною: зіставлення короткострокових (до одного року) пасивів та активів, що використовуються для їх погашення. При цьому обов'язково слід мати на увазі, що в балансі підприємства частину довгострокових позик за кредитними угодами, які мають бути погашені протягом найближчих дванадцяти місяців (в деяких випадках і протягом трьох місяців), варто відображати в розділі короткострокових пасивів.

Так, узагальнюючим показником ліквідності є коефіцієнт покриття, або загальний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності (Current ratio):

$$K = \frac{A1 + A2 + A3}{П1 + П2}$$

Найбільш часто цей коефіцієнт використовується для оцінки ризикованості надання кредиту. Він показує, якою мірою поточні кредиторські зобов'язання забезпечуються поточними активами, а отже, наскільки кредитор застрахований від втрат внаслідок невиконання умов кредитного договору.

З точки зору кредитора, вище значення коефіцієнта, безсумнівно, забезпечить більш надійний захист від можливих втрат. З іншої сторони, однак, надмірно високе значення коефіцієнта може бути ознакою в'ялого управління. Він може сигналізувати про те, що грошові кошти бездіяльно осіли на рахунок, про надмірний рівень виробничих запасів порівняно з потребами компанії, про неправильну кредитну політику, результатом якої стало непомірне зростання дебіторської заборгованості. В той же час фірма, можливо, не повністю використовує свої можливості з отримання кредитів [3, 157–158].

Теоретичне значення цього показника 1-3. Нижня межа обумовлена тим, що поточних активів повинно бути достатньо принаймні для погашення короткострокових зобов'язань, інакше підприємство може виявитися неплатоспроможним. Необхідно мати на увазі і те, що дана межа є орієнтовною, а не нормативною, оскільки в умовах нестабільної інфляційної економіки для збереження фінансової стійкості допускається і деяке перевищення цього рівня.

Необхідно зауважити й те, що значення цього коефіцієнта змінюється залежно від галузі та структури капіталу компанії. Для підприємства, що займається промисловою діяльністю, коефіцієнт, що рівняється 2 і вищий буде свідчити про стійку ліквідність, тоді як фірми, зайняті електро- та газопостачанням, та в сфері комунальних послуг, можуть вважатися достатньо ліквідними і при значенні коефіцієнта біля одиниці. Пояснюється це тим, що для таких компаній точне прогнозування надходжень коштів за надані послуги (якщо, звичайно, тарифи на них не змінюються) є нормальним [4, 31].

Зауважимо, що показник поточної ліквідності може мати і "підводне каміння". Так, чисельник показника відбиває запаси і дебіторську заборгованість. А різноманіття методів оцінки запасів і принципів обліку сумнівних боргових зобов'язань ускладнюють практику зіставлення цього показника на підприємствах навіть однієї галузі промисловості [2, 72].

У країнах з розвинутою ринковою економікою коефіцієнту загальної ліквідності надається особлива увага при оцінці фінансової стійкості підприємства, оскільки він має ряд позитивних рис:

- по-перше, відношення відображає ступінь покриття поточними активами поточних пасивів (тому його і називають коефіцієнтом покриття);
- по-друге, перевищення поточних активів над поточними пасивами, яке забезпечує буфер проти збитків, що можуть виникнути при продажу або ліквідації поточних активів (крім грошових коштів). Як наслідок, відношення вимірює поле безпеки для покриття будь-якого можливого знецінення поточних активів. Наприклад, страйки та інші випадкові, непередбачені обставини можуть тимчасово призупинити надходження коштів;

– по-третє, це легкість отримання інформації для розрахунку, зручність та простота його обчислення.

Поряд із цим, існують і деякі обмеження використання даного показника:

– при розрахунку коефіцієнта не враховуються такі важливі фактори, як обсяг реалізації, витрати, прибуток, зміни умов господарювання, а ліквідність лише в деякому ступені залежить від наявних грошових коштів і в суттєво більшому – від майбутніх надходжень;

– політика адміністрації підприємства в першу чергу направлена на оптимізацію рівня виробничих запасів, витрат та дебіторської заборгованості, ефективно використання активів і, як наслідок, тільки в другу чергу, на ліквідність;

– поточний коефіцієнт не враховує мобільність капіталу фірми. Фірма, що має на рахунку значні кошти та велику кількість цінних паперів, має вищий рівень ліквідності ніж та, у якій в складі оборотних активів накопичені значні товарно-матеріальні запаси.

У зв'язку з цим, необхідний розрахунок ліквідності, який виключав би з оборотних активів найменш ліквідний компонент. Це властиво миттєвому показнику ліквідності, або інакше, як його називають, проміжної, суворої ліквідності, або кислотного тесту чи лакмусового папірця (Acid test. Quick ratio).

$$K = \frac{A1 + A2}{\Pi1 + \Pi2}$$

Ключова ідея розрахунку цього показника в оцінці ймовірності погашення короткострокових зобов'язань у випадку кризи, виходячи з передумови, що товарно-матеріальні запаси не будуть являти ніякої цінності. В умовах ринкової економіки типовою є ситуація, коли при ліквідації підприємства одержують 40 % і менше від облікової вартості запасів. Оптимальним рівнем цього показника є 0,7-0,8, але на практиці багато підприємств мають і більш низький коефіцієнт, наприклад 0,5. Тому для оцінки їх ліквідності необхідно проаналізувати тенденції зміни показника за певний період часу. Так, якщо зростання коефіцієнта було пов'язано із зростанням невинуватеної дебіторської заборгованості, то це свідчатиме про серйозні фінансові проблеми підприємства. З огляду на практику фінансових аналітиків Німеччини, величина цього показника змінюється залежно від галузі промисловості таким чином: для підприємств обробної індустрії середня величина показника швидкої ліквідності може сягати 108,2 %, для оптової торгівлі – 78,7 % і для роздрібно – 46,0 % [2, 72].

Найбільш жорстким критерієм платоспроможності підприємства є коефіцієнт абсолютної ліквідності:

$$K = \frac{A1}{\Pi1 + \Pi2}$$

Цей коефіцієнт характеризує можливість господарюючого суб'єкта мобілізувати грошові кошти для покриття короткострокової кредиторської заборгованості. Теоретично достатнім вважається, якщо коефіцієнт вище 0,2-0,35. Це означає, що підприємство може в поточний момент погасити 20-35 % всіх своїх короткострокових боргів.

Але, зазначимо, що в умовах інфляції багато підприємств заради збереження своєї фінансової стійкості намагається не тримати великих сум в грошовій формі,

застерігаючись їх знецінення. Тому, на нашу думку, цей коефіцієнт не є індикатором справедливої ліквідності підприємства і навряд чи йому доцільно приділяти увагу, оцінюючи фінансову стійкість.

Підсумовуючи, зазначимо, що завжди необхідно пам'ятати, що на практиці фактичні значення коефіцієнтів ліквідності бувають значно нижчими, і за цими показниками не можна робити відразу негативні висновки щодо можливості підприємства негайно погасити свої борги, бо малоімовірно, що усі кредитори підприємства водночас пред'явили свої боргові вимоги.

При використанні показників ліквідності у межах оцінки фінансової стійкості підприємства не варто нехтувати й іншими доволі суттєвими чинниками. По-перше, розрахунок показників ліквідності базується на даних фінансової звітності, що відбиває результати обліку станом на звітну дату. Тобто при обчисленні цих показників враховується не справжній рівень фінансової ліквідності підприємства, а орієнтований на минулі дані. По-друге, показник ліквідності не відбиває "платіжної моралі" підприємства та ставлення до власності на майно (наприклад, заставлене майно). Окрім цього, не враховуються резерви ліквідності у формі не використаних кредитних ліній або овердрафту. Та й сама інтерпретація цього показника не видається дуже простою справою: при надто низьких показниках існують ризик неліквідності, при надто високих – незадовільним стає рівень менеджменту оборотних активів.

Для правильних висновків про рівень ліквідності підприємства необхідно брати до уваги наступні фактори:

- характер діяльності підприємства. Так, у підприємств промисловості та будівництва великі залишки запасів і малі грошових коштів; у підприємств роздрібно торгівлі велика умовна вага грошових коштів, хоча можуть бути і значними розміри товарів для перепродажу;
- стан запасів. У підприємства може бути надлишок або нестача запасів, порівняно з величиною, необхідною для безперебійної діяльності;
- умови розрахунків з дебіторами. Надходження дебіторської заборгованості через короткі проміжки часу після купівлі товарів призводить до невеликої їх частки в складі оборотних активів підприємства, і, навпаки;
- стан дебіторської заборгованості: наявність чи відсутність в її складі прострочених та безнадійних боргів.

Література

1. Чупис А. В., Царенко А. М., Кашенко О. Л., Закоморный С. Н., Борисова В. А. *Финансовое положение предприятия (оценка, анализ, планирование)*. – Сумы.: Сумский гос. аграрный ун-т: Университетская книга, 1998. – 331 с.
2. Терещенко С. І. *Моделі оцінки платоспроможності підприємств // Фінанси України*. – 2001. – № 7. – С. 69–74.
3. Хелферт Э. *Техника финансового анализа*. – М.: Аудит, 1996. – 663 с.
4. Заруба О. Д. *Основи фінансового аналізу та менеджменту: практичний посібник*. – К.: УФІМБ, 1995. – 106 с.

Редакція отримала матеріал 18 вересня 2008 р.